

A JELSZAVAKRÓL

(AMERIKANIZMUS, LIBERALIZMUS, GENTRY!)

ÍRTA

ÉS A SZENT-IMRE-KÖRBEN FELOLVASTA

CONCHA GYŐZŐ

EGYETEMI TANÁR

BUDAPEST

A STEPHANEUM NYOMÁSA

1904

A JELSZAVAKRÓL.

A szavak fogalmakat fejeznek ki, melyeket magunknak egyes dolgok, tények, egyes történések, jelenségek, avagy ezek viszonyáról alkotunk.

Mentül egyszerűbb egy dolog, annál könnyebb annak fölfogása, tisztább a fogalma, mentül összetettebb, annál homályosabb lesz a fogalma is.

E homályosság fokozódik, ha a dolgok, tények, történések viszonyának fölfogása, fogalma s e fogalomnak egy szóval való kifejezése válik szükségessé.

Ily összetett viszonyt igazában nem is lehet egy szóval, egy fogalommal, hanem fogalmakból alkotott ítélettel, meghatározással kifejezni.

Az élet azonban nehezen tûri a logikai hosszadalmaságot, az emberi társas érintkezés a beszéd, a könyv útján halálosan unalmassá, a társadalmi együttműködés végtelen nehézkessé válnék, ha az emberek ily viszonyokat jelző fogalmaikat, ítéleteiket teljes logikai világossággal adnák elő. Már Montesquieu mondta: (Törvények szelleme. XI. könyv, 20. fej.) «Nem kell egy tárgyat teljesen kimeríteni, hogy az olvasónak semmi tennivalója ne maradjon. Nem olvastatni kell az olvasót, hanem gondolkodásra kényszeríteni.» Ezért használnak ily bonyolult viszonyok jelzésére is egyes szavakat, melyeknek szokásos, bevett, fölvett értelme van.

Így keletkeznek az egy szóból álló jelszavak, melyek alá az emberek bizonyos közös törekvéseit is összefoglal-

ják s amelyek csak annyiban lesznek biztosan tájékoztatók, amennyiben e törekvéseknek célját, eszközeit, terjedelmét föltétlen, egységes tekintély szabatosan körülírta.

Az ily egy szóból álló jelszavak az illető összjelenségnek nyilván csak egyik lényeges tulajdonságát fejezhetik ki, ennél fogva a százados, sőt évezredes jelenségeket is jelzőkkel lehet csak érthetővé tenni. Világos példa erre a katolikus jelző, ehhez is hozzá kell tennünk, hogy római, ha értelme iránt tisztában akarunk lenni. Nem a görög, az örmény-katolikusokra gondolok, ezek jelzője csak a rómaiban meglevő egységes egésznek bekeblezett részeire vonatkozik.

Más, erősebb igénylők vannak a katolikus jellegre, az episkopalis szervezetű angol protestánsok. «Az anglikán hierarchiának — mondja Gladstone (State and Church, vol. II. chap. VII. 124. 1.) — követelnie kell, hogy a katolikus egyház kormányzó részeként tekintessék s mind azt a hatalmat gyakorolja, melyet az Üdvözítő apostolainak adott.» S tudjuk, hogy a követelés utóbbi része fölött és ellen csak pár éve döntött Róma, kimondva, hogy az apostoli következés az anglikán egyházban megszakadt.

Ha ily világos viszony megjelölésére, mint a minő a katolikusság, ugyanazt a szót használják, amellyel mások attól lényegben eltérő jelenséget fejeznek ki, csodálkozhatunk-e, ha az emberi életnek újabb történelmi alakulásaira, csalhatatlan tekintély által meg nem határozott, bonyolult viszonyaira vonatkozó elnevezéseket mégkevésbé fogják egyenlő értelemben venni azok, akik az elnevezéseket használják.

Pedig a jó egyetértésnek, a jóra való együttműködésnek előfeltétele, hogy az emberek egymást megértsék, hogy a használt szavakat egy értelemben vegyék, vagy ha nem egy értelemben veszik, tudják, mily értelmet tulaj-

donit valamely szónak mindegyikük. Viszont az óvakodás valamely helytelen, oktalan, vétkes összeköttetéstől, rosszban való részvételtől csak úgy lehetséges, ha a jelszavak mögött rejlő valóságot fölismerjük, melyet e jelszavak netán elrejtenek.

Korunkban különösen uralkodnak a jelszavak, annál fogva, mert a letűnt XIX. század alatt az összes emberi viszonyokban nagy átalakulások álltak elő, melyeknek nem domborodtak ki elég élesen a körvonalai, de annál fogva is, mert sokféle mozgalmi, rohamos változásai a nagy tömegeknek a viszonyok lényegébe való elmélyedést, a szavak mögött a belső tartalom keresését nem engedték és végül mert az anyagi javak utáni törekvés az eszményi életfölfogást és gyakorlatot háttérbe szorította.

Amint a zsidók történelmében olvassuk, hogy Jefte bíró idejében a Gálaaditák az Efraimbelieket arról ismerték meg, Szibolethnek vagy Sziboletnek ejtették-e ki a búzalkászt s ha valaki Sziboletet mondott, a Jordánba ölték, azonképen pusztítanak ma is, ha nem is rögtönös halállal, de sokféle kártétellel a jelszavak.

Mi, katolikusok, sokat szenvedtünk részint a jelszavaktól, részint a jelszavak alatt. Jelszavaktól, amennyiben hamis, de népszerű irányok jelszavaival némították el czáfolhatlan érveinket, kétségtelen jogainkat, jelszavak alatt, amennyiben a katolikusok leghűbbjei bizonyos politikai és társadalmi intézményeket hitcikkeinkkel egyenlő erejűnek nyilvánítottak.

Szenvedtünk a jelszavaktól, mert atheisták, sensualisták nem voltunk, mert a lélek, a szellem hatalmában hittünk. A fölvilágosodás elleneinek kiáltottak ki oly táborokból, melyek ma már maguk is tudományosan tarthatatlannak nyilvánítják a mechanikus, materialista világmagyarázatot.

Mert életünk végső elveit, hitünket egyetemesnek, az

emberiség vallásának tartottuk, kozmopolitákká lettünk s a helvét reformátorok szerinti keresztény hittel, mint magyar vallással akarják fölöttünk, magyar katolikusok fölött az elsőbbséget bizonyítani.

Mert egyházunknak Krisztus Urunktól napjainkig nyúló történelmi tények alapján isteni tekintélyt tulajdonítottunk: a szabadság ellenségeinek mondtak, mintha szabadság és tekintély előtti meghajlás egymást kizárnák, mintha a szabadság legfőbb nyilatkozása: az önelhatározás és önmeghatározás emberi, világi dolgokban is, a természet rendjének, az önmagukban világos, észbeli első igazságoknak föltétlen elfogadását, az egyéni akaratunk, eszünk fölött álló tekintélyük előtti meghajlást nem kívánna.

De szenvedtünk jelszavak alatt is, melyeknek magunk lettünk a rabjai.

A vallást külsőleg tiszteletben tartó abszolút királyságok és az Istent detronizáló, Krisztus egyházát szétromboló, a régi társadalmi szerkezetek alatt szerzett jogokat megsemmisítő francia forradalom közé helyezve a francia, a spanyol, a német katolikusok egy része a korlátlan királyságot, az államnak és az egyháznak szervezeti szoros kapcsolatát, a nemesi kiváltságokat, a jobbágyság intézményét a tekintély elvének fenntartása érdekében nélkülözhetetlennek tartották csak azért, mert a katolikus hit Istennek, Krisztus Urunknak, apostolainak s ezek utódainak tekintélye előtti feltétlen meghajlást kíván.

A magyar katolikusoknak számra csekély, de igen tekintélyes része a 60-as évek elején arra a jelszóra esküdött, hogy a ministeri kormányzat a magyar alkotmánynak százados önkormányzati elveivel, a magyar király főkegyúri jogaival, a katolikus egyház önállóságával ellenkezik.

A magyar dolgokban legtájékozottabb, éles eszű pu-

blicista, Török János «A pesti hírnök» című napilapban a jelszó alatt harcolt és a jelszónak nagyobb tetszetősége végett azt a legnagyobb magyar, gróf Széchenyi István lelke benső meggyőződéséeként törekedett feltüntetni. Katolikus és aulikus, katolikus és a 48-as törvények ellenzője a jelszó szerint ilyképen egyjelentésű lett és nem egy igaz katolikus, aki a politikai jelszavakat nem osztotta, a nemzetnek akkori válságos politikai helyzetében katolikus hitét is háttérbe helyezte, csak hogy az alkotmányos élet helyreállításának nagy munkájában «gyanú» nélkül közreműködhessek.

Ez önalkotta jelszavak hatalma, melyek alatt mi és más nemzetek katolikusai szenvedtünk, nagyrészt megszűnt; megszűnt saját belátásunk, megszűnt más nemzeteknél XIII. Leónak határozott föllépése által, mellyel körleveleiben a szabadság, a társadalom, az állam fölöl általában nyilatkozott és azon egyes esetekbeni döntései által, melyekkel p. o. az amerikai munkásoknak a Munka Lovagjai nevét viselő szövetekezése, melyekkel Franciaországban a köztársaság mellett éppen a legbuzgóbb katolikusok ellenére állást foglalt.

Maradt azonban még mindig elég a megtévesztő jelszavakból és ezek egy néhányára irányzom figyelmüket.

Ilyenek az amerikanizmus, a liberalizmus és a gentry.

Mit jelent az amerikanizmus? 1887-ben a pápa a francia katolikusokat egyenesen fölhívta a kibékülésre a köztársasági államformával. A királpártiak a rájuk mért halálos csapást az észak-amerikai baltimorei bíbornokérsek, Gibbonsnak és a Minnesotta állambeli saint-pauli érseknek, Ireland-nak tulajdonították. E főpapok vezérlete alatt Észak-Amerikában a katolikus egyház bámulatos erőre, általános, köztékintélyre kapott. Amíg a XIX. század elején 25.000 híve volt egy püspök alatt, a század végén 90 püspök pász-

torkodik tíz millió katolikus fölött. A katolikus egyháznak van legtöbb híve az amerikai unióban.

Bizonyos elfogulatlanság, készség a társadalom világi ügyeiben közreműködni, ha ezeknek vallási vonatkozása van, az alsóbb osztályokkal való egyenes érintkezés jellemzik e nagy egyházfejedelmeket, akik közül Ireland különös szónoki erejével is tündöklék s Franciaországban nyervén papi nevelését, a franciákat francia nyelven is el bírta bájozni.

Az európai katolikusok azonban megütköztek a szokatlan látványon, hogy a chicagói kiállítás alkalmával tartott vallási kongresszust, melyen nemcsak keresztény, de zsidó, mohamedán és pogány vallásúak is részt vettek, Gibbons bíbornok ünnepélyes imával nyitotta meg, csodálkoztak, hogy ugyanő mondta az egész kiállítás hivatalos megnyitáskor az ünnepélyes imát, de ezután rögtön a philadelphiai anglikán püspök adta arra az áldást, mondván: A mi Urunk Jézus Krisztus kegyelme, Isten szeretete és a Szentlélek közössége lakozzék veletek és maradjon köztetek most és mindörökké. Ámen.

Hisz ez *communio in Sacris!* volt a fölkiáltás.

Ugyancsak Gibbons bíbornok és Ireland érsek, az első ajánló levéllel, az utóbbi bevezetéssel látta el Hecker atyának, a Paulista-kongregáció alapítójának életrajzát, melyet Elliot paulista atya bocsátott közre.

Hecker atya és társulata, mint Gibbons mondja említett ajánló levelében, bámulatos sikereket ért el «a bűnösök nagy számának bűnbánata, a hitetlenek és protestánsok tanítása, megtérítése, megkeresztelése által».

Ennek az életrajznak francia fordításából eszelte ki a francia katolikus írók egy része az amerikanizmus jelszót s a köztársasággal kiegyezni nem akaró párt a maga napi közlönye, a »Verité« útján lármázta föl vele a világot.

Azt találták, kiszakítva Hecker atyának népszerű nyelven,

mystikus irányban készült s angolból nem szabatosan fordított irataiból egyes helyeket, hogy Hecker atya eretnek tanokat hirdet, azt állítván, hogy a Szentlélek nem az egyház útján, hanem e nélkül közli az emberrel ajándékait, hogy a más vallásúakat az által nyerhetjük meg, ha hitünk lényeges cikkeit elhallgatjuk, hogy a természetes erények a természetfölötti elv, az actív élet a szemlélődő fölé helyezendők, hogy az állam és egyház elválasztandók s mindezt az új életrend, az új kor követeli, mely Amerikában az emberiségre fölvirradt.

Ha ily papot érsekek, püspökök magasztalnak, akik az amerikai uniónak, az abban foglalt politikai és emberi jogoknak, az amerikai egyház nemzeti jellegének is oly erős védőiként jelentkeztek, akkor úgy okoskodtak téves alapokból kiindulva, itt az eretnekség egy új nemével állunk szemben: az amerikanizmussal.

Az amerikanizmus jelszó ekként Franciaországban az engesztelhetetlen királypártiak körében keletkezett. Az észak-amerikaiak csak Európából tudták meg, hogy ilyesmi létezik. Ugyanis az amerikai katolikus propaganda vezetőjétől, Heckertől távol álltak mindazon tanok, melyeket neki tulajdonítottak. Gibbons és Ireland s a többi püspökök azokat ennél fogva nem is helyeselhették. Amerikanizmusuk abban állott, hogy midőn német bevándorlók Rómától német püspököket, az amerikai egyházmegyéknek mintegy nemzetiségek szerinti kikerekítését kérték, Ireland ennek az egyház egyetemessége és az amerikai nemzet egysége nevében ellentmondott s azt követelte, hogy a bevándorlóknak meg kell amerikaiasodniok (the newcomers must Americanize themselves). Abban állott végül, hogy ugyanazt hirdették, mit a pápai legátus, Satolli, Chicagóban: «Előre egyik kézben a keresztny igazság könyvével, a másikkban az Egyesült-Államok alkotmánylevelével».

Mindazáltal a francia, olasz, spanyol katolikus napisajtóban mennydörögtek az amerikanizmus ellen. A spanyolokat könnyű volt a jelszó zászlaja alá sorozni a nagy megaláztatás után, melyet gyarmataik elvesztése által 1898-ban az északamerikai uniótól szenvedtek. De olaszt és franciát is bántotta «az angolnyelvű világ» (english speaking world), az angol imperializmus jelszavának állandó hajtogatása. E jelszónak s a világbékének egyik legfőbb hangoztatója az angol Stead Vilmos, aki egy érdekes munkájában, «The pope and the new era», már 1890-ben indítványozta, tegye át a pápa szent Péter székét angol nyelvű világba, ha régi hatalmát föl akarja éleszteni. Ez a Stead Vilmos később azzal tetézte mindezt, hogy egy cifra külsejű, lármás röpiratban jósolgatta a világ elamerikaiását.

Vallási tévelyt, az államok alkotmányának átalakulását, az egész világnak Észak-Amerika hatalma alá kerülését jelentette volna az amerikanizmus jelszava. De XIII. Leónak Gibbonshoz, a baltimorei érsekhez intézett 1899. január 22-iki apostoli levele* homályosságából hamar kivetkőztette és kimondta, hogy azokat a vallási véleményeket, quorum summám nonnulli Americanismi nomine indicant, non posse Nobis probare, ellenben ha e névvel a léleknek azon ékességeit akarják jelölni, melyek, mint mások más nemzeteket, Amerika népeit ékesítik, avagy államaik alkotmányát, a törvényeket és szokásokat, melyekkel élnek, valóban nincs miért ezek ellen fölszólaljunk.**

Nem ily egyszerű a liberalizmus jelszó értelmének

* L. az egész levelet a Civitta Catolica 1890. márc. 4.

** L. W. Elliot Le pere Hecker, — Paul Bourget. Outre Mer. T. I. 222. 1. — Klein L'église et le siècle — North American Review 1899. July, 1900 May — Rassegna Nazionale 1899. 16 marzo 1899. 1. settembre.

megállapítása, mint ahogyan azt a Szentatya az amerikanizmussal tette.

A liberalizmus jelszó a XIX. század szülötte. Ahol a liberalizmusnak legközönségesebben elfogadott követelményei először, még a XIX. század előtt megvalósultak: Észak-Amerikában, ma sem használják. De Anglia sem szülte, melyre pedig a liberalizmus igen különböző hitcikkelyű felekezetei leggyakrabban hivatkoznak. Az a párt, amely később a liberális nevet fölvette, Viktória királynő trónra lépéséig, 1837-ig, sőt még ezután is egy ideig whig név alatt volt ismeretes.

Whigeknek eredetileg a skót lázadó presbyterianusokat neveztek, akiknek neve 1679 után átszállott az udvartól független, angol megyei pártra. A Stuart-házzal tartó udvari pártot ellenben Tory-pártnak nevezték, miután a Stuart-ház katolikus akart maradni az angol trónon is. Az udvari párt Tory neve pedig onnan eredt, mert ez volt a jogtalan (outlaw) nyilvánított írlandi katolikusok csúfneve.

A whigek azonban nem mindjárt cserélik föl régi nevüket a liberálissal; előbb reformereknek neveztetnek. Ugyanis midőn a Torykra a mondott időben a konzervatív nevet kezdik alkalmazni, Lord Russel János, a whig-párt egyik főembere kijelenti, hogy velük szemben kész a reformer nevet fölvenni. (L. Mac Carthy, Anglia története korunkban I kötet, 34. 1.) A liberális név csak utóbb lassan száll rájuk, a szabad kereskedelem elvének pártolása miatt.

A katolikus írók a liberalizmust Franciaországból, a francia forradalomból származtatják, A jeles lavalai püspök, Bougaud Emil «A kereszténység és korunk» című nagy művében az új-kori társadalomról azt állítja, hogy az a valaha létezett társadalmak között a legkevésbé tökéletlen, a legjobb. E társadalmat az egyház elismerte, «helybenhagyta

az esküt alkotmányaira, védte untalan... Ki ellen? Legonoszabb ellensége, a forradalom ellen».

A forradalom, mondja tovább, eszme, az egyház tanával ellentétes eszme, eretnekség, mint az arianizmus, pelagianizmus. Ez eszme teljes kifejlődésében három fokozatos lépcső van. A liberalizmus, azok tana, akik félúton megállanak, a radikalizmus: azoké, akik a végletekig mennek, a szocializmus, mely lesi a jövőt, de minden tagadás mellett e három egy.

A jeles püspök e meghatározásai nélkülözik a teljes szabadoságot.

A *társadalom* nem létezik, hanem léteznek társadalmak, magyar, német, angol, francia; a társadalom mérő fogalom, a társadalmak ellenben létező valóságok. Hasonlóképpen sohasem létezett a *forradalom*, hanem volt angol, amerikai, francia, magyar, amelyek mindegyike belsőleg egészen más, ha külsőleg, formailag mindegyik forradalom is.

A tudós püspököt elragadta a francia eszmének elvontságokra, általánosításokra hajló iránya.

A liberálizmus sem a francia forradalom fokozata, egymást kizáró ellentétek azok. Mi is a francia forradalom a maga valóságában? Ha azt az emberi életnek a vallási és világi szükségleteihez, céljaihoz viszonyítjuk?

Az egyéni tetszésnek, az önkénynek minden hatalomtól, isteni és emberi függéstől való felszabadítása.

A francia forradalom a jakobinusok elveiben, melyeket mesterük Rousseau evangéliumából, a Contrat socialból kölcsönöztek, testesült meg, sőt még ebben sem egészen.

Vallási téren ők még nem szakítanak minden hittel. Az 1794 május 7-iki törvény színpadias modorban ilyenformán szól: I. cikk. A francia nép elismeri a legfőbb Lény létezését és a lélek halhatatlanságát. II. cikk. Elismeri, hogy a legfőbb Lényhez legméltóbb tisztelet az emberi kötelességek

gyakorlása. — A törvény többi szakaszaival együtt keresztény szempontból ugyan szentségtörés, de Istennek még mindig elismerése.

A politikai, a világi téren szakítanak a francia forradalomban igazán mindennel, ami az emberséges élethez nélkülözhetetlen, midőn az egész közhatalmat az egyesek örökké változtatható tetszésétől teszik függővé, midőn a nemzet országló hatalmát, vagyis az államot az egyes múltó akarátán, kényén-kedvén kívül egyébre, névszerint meg-ingathatlan, állandó intézményekre fektetni nem engedik. Rousseau evangéliuma azonban, melyet a jakobinusok alkalmaznak, már a XVIII. századközepéről való s csak összefoglalása a különböző individualisztikus elméleteknek. Sőt nálánál is hátrább kell visszamennünk, hogy a forradalomig jussunk. Diderotban, Holbachban, Lamettrieben, Helvetius szenzualista irataiban van a forradalom, legtipikusabban kifejezve Raynalban, aki «Histoire philos. et politique des établissements et du comerce des Européens dans les deux Indes» című művében hirdeti: «Nincs más zsinat, mint a szuverén miniszterei. Ha az állam kormányzói egybegyűltek, az egyház van együtt, ha az állam szólott, az egyháznak nincs mit beszélnie. A törvényhozón és hatóságokon kívül nincsenek más apostolok. Nincsenek egyéb szent könyvek, mint amelyeket amazok ilyeneknek elismernek. Nincs isteni jog más, mint a köztársaság joga.» Ezek tanításait alkalmazza a párisi községtanács istenkáromló merénylete, mely a Notre Dame oltáráról letaszítja az Úr Jézust, hogy ott Isten helyett az észet imádja, melyet egy aljas nő személyesít.

Mi tehát a forradalom? Politikailag az anarchia, de mivel ebben élni nem lehet, egy véletlenül összeakadó emberek csoportjának erőszakos, megfélemlítő uralma, a rémuralom, a terreur. Mi a forradalom vallásilag? Egy

nemzet eltévelyedése, melynél fogva állami hatalmával állít föl vallási cikkeket, úgynevezett polgári vallást, laikus vallást, amint azt Rousseau a Contrat socialban körvonalazni megkísérlette. Ennek elfogadására kényszeríti polgárait, egyenes kényszerrel követelve tőlük e vallás hitcikkeinek elismerését és a laikus vallás szertartásainak követését, amennyiben a közhatalom jónak látja bizonyos tényeit vallási szertartásokkal kísérni. A forradalom vallásilag továbbá egy nemzetnek az az eltévelyedése, amelylyel e vallást oktatási intézeteiben minden növendékre kötelező tárggyá teszi, az egyházat iskolák állításától eltiltja, a köziskolákban az egyháznak vallásitanítást, a jótékonyági intézetekben egyházi jellegű személyzetet nem enged.

A forradalomnak ezt az elvi kidomborodását azonban a francia történelemnek az a szaka, melyet az alkotmányozás, a Constituante szakának nevez a történetírás, nem mutatja. Mert habár ez a szak is telve van politikailag és vallásilag sok éretlenséggel, az lényegében mégis a korlátlan királyságnak alkotmányossá tételére s a kiváltság elvei által igazságtalanná, célszerűtlenné vált társadalmi szerkezetnek a jogegyenlőség, egyéni szabadság és felebaráti érzés elvei szerinti átalakítására, egyszóval az újkori társadalmi szerkezet létesítésére törekszik. Vallási tekintetben pedig, ha vannak is a régi gallican tanokkal összefüggő tévedései, köztük oly nagy, mint a papság úgynevezett polgári alkotmányára vonatkozó törvény, mely megtiltja a püspököknek, hogy a pápa megerősítését kérvényezik és csak azt engedi meg, hogy a választott püspök a pápának, mint az egyház látható fejének, hitbeli egység és közösség jeléül írjon, a Constituante korszaka még határozott katolikus jellegű, mit bizonyítanak: 1790 április 13-iki határozata, amelylyel kimondja a nemzetgyűlés, hogy az apostoli római

katholikus valláshoz ragaszkodik, az 1790 június 1-iki és 8-iki határozatai, hogy testületileg részt vesz a misében s a magasztos úrnapi körmenetben.

A francia nemzet történelmének e két iránya egybe nem keverhető; ez egyik, az alkotmányos irány annak megteremtője, amit Bougaud az újkori társadalomnak nevez, a másik a forradalmi. Egyiket se nevezték annak idején liberálisnak, ha az alkotmányosra illik a liberális jelző, a forradalmi ezzel homlokegyenest ellenkezik.

A liberalizmus képzetéhez, ha e jelszónak értelmét valamelyest körvonalazni akarjuk, mindenki önkéntelenül is az embernek, az egyénnek bizonyos önrendelkezését gondolja az államon, a társadalmon belül, igaz, ki többet, ki kevesebbet. Már pedig a francia forradalom megtagadja ezt a vallás tekintetében, midőn laikus vallását, laikus jótevőességét, laikus tanítását kényszeríti az egyes polgárookra, de megtagadja a világi élet tekintetében is, midőn a többségnek korlátlan, önkényes hatalmat ad, midőn a vitatkozást, az értelmi meggyőzést kizárja s a terrorizmust alkalmazza a törvényhozó gyűlés tanácskozmányaiban s a közigazgatásban és a személyes szabadságot, az egyéni tulajdon szentségét, a tanítás szabadságát lábbal tapodja Eötvösünk nagy munkája, «A XIX. század uralkodó eszméi» főleg ennek bizonyításával foglalkozik.

S csakugyan ma, midőn Franciaország újra a forradalom elveit, érvényesíti, midőn mindent laicizál, midőn a többségükben buzgó katolikus franciákra ráerőszakolja atheus iskoláit, vallásnélküli polgári morálját, midőn a szerzetesek egyrésztét kiűzi, a meghagyottakat tanítani nem engedi, mit kell lerontania? Az egyéni szabadság, az önrendelkezés elvét s ennek folyományait, az egyesülés szabadságát, a tanítás szabadságát. És kikkel áll legélesebben szembe? A liberálisokkal, akik épen nem mind katoliku-

sok, de az egyéni szabadságnak e lábbaltapodását fölháborodás nélkül nem nézhetik.

A francia forradalmat annak idején sem nevezték liberálisnak s elvei utóbb sem lettek a liberálisok elvei. A liberális elnevezés a forradalom leverése után, a XIX. század első éveiben, a consulatus alatt tűnik fel. Gúnyosan éneklí róla Lebrun költő:

Qu'est-ce que ce mot «liberal»
Que des gens d'un certain calibre
Piacent toujours tant bien que mal?
C'est le diminutif du libre.

Chataubriand is használja e szót a kereszténység szelleméről írt keresztény érzésű szép munkájában (III. köt. 2,6.), általánossá azonban a 30-as, 40-es években lesz Franciaországban a középosztályok törekvéseinek, Angliában a szabad kereskedelmet, a nem anglicán vallású polgárok jogegyenlőségét védők megjelölésére, miután az elnevezés előbb már Spanyolországban fölkapott, ahol VII. Ferdinánd a franciák elűzése után a spanyol trónt elfoglalván, az 1812-iki alkotmányt s az abban foglalt szabadságokat megdöntötte. Híveit abszolutistáknak, ellenzőit liberales-eknek nevezték s ezek Európa rokonszenvét kivívták maguknak, mert Ferdinánd oktalan, önkényes kormányzata ellen harcoltak, mely kormányzat a reformokkal épen nem rokonszenvező nagyhatalmakat is arra bírta, hogy Ferdinándot figyelmeztették vésses cselekedeteire.

A liberális irányzat a múlt század folyamán a különböző államokban ezek különböző helyzetéből következőleg igen különböző tartalmúvá vált, de seholsem jelentette a francia forradalom irányzatát, hanem csak az egyén lehető önrendelkezését, az állami beavatkozás, az állami mindenhatóság korlátozását, az újkori államot és társadalmat.

A liberalizmus az állami és társadalmi rend tekintélyét, az egyes fölötti hatalmat elismeri s csak ezeken belül kívánja az egyes önrendelkezését, melynek tartalmát a személyes szabadság, az egyéni tulajdon, a munka, a pályaválasztás, a forgalom, az egyesülés, a tanítás, a lelkiismeret szabadsága — az állam, nem az egyház ellenében — s az egyén politikai jogainak biztosítására való törekvés képezik. Honnét tehát a francia jakobinus forradalom elveinek azonosítása a liberalizmussal? A liberalizmus a polgári rend, a harmadik rend, a középosztály, a tőkés jelszava, amaz a negyedik rendé, a tőkenélkülieké, a munkásoké. A jakobinus forradalmi irány a birtokegyenlőségre, későbbi fejleményeiben az egyéni tulajdon megszüntetésére, a köztőkével termelésre, a társadalom szocialisztikus berendezésére törekszik.

A francia jakobinus forradalom és a szocializmus csakugyan fokozatos, de a liberalizmus és szocializmus valószínű tűz és víz, ég és föld.

A liberális társadalom alapintézményei mik? Az egyéni tulajdon, az egyénnek önsorsa fölötti szabad rendelkezése, röviden az egyéni szabadság. A szocializmus ellenben eltörli az egyéni tulajdont s csak a fogyasztási javakra ismeri el, megszünteti az egyéni önrendelkezést s helyébe az állami belátást, rendelkezést teszi; a kettő egymást kizárja, megsemmisíti. Honnét hát azonosításuk? Egyes államok különös viszonyaiból. A spanyol liberálisokhoz sok szabadkőműves, vallástalan, úgynevezett szabadgondolkodó csatlakozik, a belga liberálisok körében is döntő a szerepük s e liberálisok, megtagadva mindkét államban saját alapelvüket, az egyéni önrendelkezés lehető teljes fönntartását a francia jakobinizmus polgári vallásának, úgynevezett független moráljának törekszenek az állam intézményeiben tért nyitni. Liberális jelszó alatt az egyén

szabad rendelkezésén, hitén, meggyőződésén tesznek erőszakot. A szocialisták zöme pedig csak az ember fizikai jólétével törődve, az ember fensőbb céljait, minden természetfölöttit, Istent, túlvilágot tagadva, e részben meg-egyeznek a laikus államot kívánó forradalmiakkal s a liberálisok egyik árnyalatával, az úgynevezett librepenseur-ökkel.

A liberalizmusnak a jakobinizmussal s a szocialisták tanainak a vallást illető részével való azonosításából erednek azok a kárhoztató ítéletek katolikus részről a liberalizmus fölött, melyet a jeles Bougaudnál is találunk, aki dicséri, magasztalja az újkori társadalmat, de elítéli a liberalizmust, holott annak általa is dicsért, keresztény elvekből levezetett, az egyesek egyenlő, jogát, sorsa fölötti rendelkezését a polgári életben megvalósító intézményei a liberalizmus tételein alapulnak; s épen nem a francia jakobinizmus vagy szocializmus követelményei.

A liberalizmus szerint a lelkiismeretszabadság, a sajtószabadság proklamálása csak az állami hatalom irányában áll fönn, nem az egyház irányában, ez pedig teljesen összhangban áll a keresztény elvvel, hogyha természeti és természetfölötti rend, a világi az egyházi élet össze nem zavarandó. E helyes különböztetés mellett érthetjük, hogy az egyház bár pro foro interno a meghajlást kívánja tanai előtt, tehát kizárja a lelkiismereti szabadságot, megengedte püspökeinek, hogy esküt tegyenek oly állami alkotmányra, mely a lelkiismeretszabadság jogát proklamálja.

E fölcserélések, a jelszavak használata születtek oly munkákat, mint gróf Hemptiné «Politische Fragen» 1878. Belgiumban, és Sardá Y. Salvany Félix «A liberalizmus bűn» 1888. Spanyolországban.

A magyar liberális irány sem egyezik a francia forradalom elveivel, de legkevésbé a szocializmussal. Ez szülte 48-ban újkori társadalmunkat, a jobbság főlészabadtítását,

ez szülte a kötelező polgári házassággal egyidejűleg a vegyes házasságokban a házaspárok szabadságát a gyermekek vallására nézve. Ha a liberalizmus még fölcserélhető a jakobinizmussal, a szocializmussal azonosítani lehetetlen.

A szocializmus kizár minden szabadságot, az egyént testével-lelkével a társadalom hatalmának dobja oda s főleg a test jólétére lévén gondja, a szellemi, a természetfölöttit végképen elnyomni törekszik. Aki az egyéni tulajdont, az egyéni szabadságot, önrendelkezést, a világi társadalomnak ez alapszlopait védő liberalizmust elítéli, a szocialisták malmára hajtja a vizet. Bármily igazoltak legyenek is a munkásosztálynak sorsa, létszínvonalának emelésére irányuló törekvései, ha őket az egyéni tulajdon, az önrendelkezés liberális elvei nélkül valósítják, az embert minden tettében a közhatalom egyenes vezetése alá kerülő hivatalnokká, erkölcsi szabadság nélküli géppé süllyesztenék.

A szocializmussal szemben a keresztény szabadság s a liberális önrendelkezés találkoznak.

A liberális irány fölött eszerint sohasem lehet általában, hanem egyes tettei szerint, a különböző nemzetek közötti történelmi kialakulása szerint ítélni. Enélkül nem egyéb az, mint üres jelszó, mely alatt ki-kí más és más gondol, egyik az újkori alkotmányos államot és társadalmat, a másik a vallásellenes államot, sőt a jeles Bougaud még legnagyobb ellentétét, a szocializmust is belefoglalta. Ily félreértések miatt kellett oly nemes lelkeknek, mint Montalembert, Lacordaire Franciaországban oly sokat szenvedniök, amint ezt A. Leroy Beaulieu «Les catholiques liberaux» című szép munkájában rajzolja.

De végeznem kell! Ugyanígy állunk a többi jelszavak özönével. Hogy csak néhányat említsék: a gyűlölködő sovinizmus hamis jelszával homályosítja el a magasztos nemzeti érzést, a hazaszeretetet, a történelmi materializmus

rövidlátó jelszavával hamisítják meg az emberi életnek szellemi, erkölcsi törvényszerűségét, a gentry cégére alatt árulják a szűkkeblű és koteriaszerű nemesség hamisított borát.

Álljunk meg még egy szóra! Mi is az a gentry? Anglia társadalmi szerkezetének egyik igen bonyolult képződménye, melyet körülírni nehéz. Ki tartozik hozzá? Mi kapcsolja össze tagjait? Csak negatív könnyű megmondani, pozitív annál nehezebb. Egy azonban bizonyos, eredeti hazájában, Angliában, a nemesség ellentéte, nálunk ellenkezőleg a köznemességnek főként születése által előkelő töredéke.

Jellemző e tekintetben a francia közfelfogásnak s e fölfogás kifejezőjének a Larousse-féle lexikonnak meghatározása, mely így szól: gentry annyi, mint polgári osztály szemben a nemességgel és a köznéppel.

Nálunk sértésnek vennék a gentrynek polgári osztályként való megjelölését.

Angliában ugyanis a nemesség, nobility, csak abból a néhány száz családból áll, amelyeknek első szülöttje a főrendiház tagja. E néhány száz családból álló nemesi főrenddel, nobilityvel, szemben áll a közrend, a commonalty, melynek különböző fokozatai vannak ugyan, de amint a nemesek egymás közt (márki, báró stb.) fokozataik különbsége dacára is egyenlők, inter se pares, angolul peerek, azonképen a közrendűek is fokozataik dacára egyenlők a nemesség hiánya által.

Mik tehát a közrend fokozatai? Számos ily fokozat van, ilyenek: lovagok, titkos tanácsosok, bírák, közhivatalnokok, bárócskák (baronet) katonatisztek, királyi ügyvédek, minden rendű doktorok, a paizshordók (esquire), a családi címert viselők (gentleman), földbirtokosok, kereskedők, iparosok, munkások.

A közrend e fokozatai közül egyik sem örökletes a bárócskaság kivételével. E fokozatok csak személyre, nem családra vonatkozó megkülönböztetések és vagy kitüntetések, vagy közhivatalok, vagy foglalkozások.

Az egész, nem örökletes közrend bárom osztályra szakad, a gentryre, a középosztályra s az alsó osztályra, az örökletes bárócskák pedig némileg lebegnek a nemesség és közrend között, ahhoz tartoznak örökletes címük, ehhez minden nemesi kiváltság hiánya miatt.

A közrend felső osztálya, a gentry, a középkor lovagi rendjéből nőtt ki, melybe Angliában nem születés, hanem fegyverforgatási, vitézi képesség kimutatása által lehetett jutni s ezzel együtt lovagi jelvényeket, címert szerezni. Aki a vitézi mesterség ismeretét megszerezte, az a lovagi, miles-i méltóságba jutott, úrrá, dominus, seniorrá, angolul sir-ré lett. A lovagi méltóság jelöltjei, a még föl sem vettek, avagy újonnan fölvettek: a juniorok a mesterek, az urak, a seniorok apródjainak, paizsviselőinek, scutarii, angolul esquire hivatnak.

Miután azonban a lovagi hűbértokok után teljesítendő honvédelmi szolgálatot már a középkorban meg lehet váltani, a lovagi intézmény eredeti rendeltetése hamar megszűnik s csak a címerek: arma, nem a címek, maradnak s akinek címere van, azt gentlemannak hívják. A lovagi intézménynek e hanyatlásával van összefüggésben, hogy a lovagi mesterségre kiképzettek: az ifjabb lovagok, apródok nevét, az esquire-t alkalmazzák nem lovagi, de magasabb képzettséget, finom műveltséget, jó nevelést igénylő foglalkozásokra és ezen foglalkozásokat is gentlemanhoz illőnek tekintik.

Így fűződnek egybe már Erzsébet királyné korában a magasabb tudományos képzettséget igénylő pályákon, hivatásokban élők: az esquire-ek, azokkal, akik a hajdani lovagi

hivatású, címert viselő, quae arma gerunt, családokhoz tartoznak, a tulajdonképi gentlemanekkel s alkotják a mai gentry-t, melybe azonban a nemesség, a főrend egyes fokozatainak nem elsőszülött tagjai is beletartoznak, akik nem lordok, hanem esquire-ek. Szóval a gentry a közrendnek, a commonaltynak mindazon tagjait összekapcsolja, akik független vagyoni állásuknál fogva kellő szabad idővel rendelkeznek, kézi munka nélkül élnek s magasabb képzettségük, jó nevelésük, finom modoruk, erkölcsi kifogástalanságuk által a társadalomban vezető szerepet visznek. Birtokosok, papok, köztisztviselők a legmagasabbaktól lefelé, orvosok, ügyvédek, mérnökök, gyárosok, nagykereskedők, katonatisztek, amennyiben az említett szellemi és erkölcsi tulajdonságokkal bírnak.

Így képzelték nálunk is a gentry alakulását azok, akik e nevet, e jelszót a 70-es, 80-as években társadalmunk helyes alakulása után vágyva hangoztatták s a régi közép-nemesség legjobb elemeinek s az új Magyarország legjobb nem nemes elemeinek egybeolvasztására törekedtek.

Törekvéseikből azonban főleg a vidéken, egyes megyékben, annak épen ellenkezője lett, amire céloztak. A nemességnek előbb fertály mágnás, bugamánás név alatt összefoglalt elemei, megfélemlítve a jogegyenlőség hangos jelszava által, nem mertek, mint nemesség, külön társadalmi osztályként csoportosulni, fölkapták hát a gentry nevet, kiforgatták értelméből s épen ellenkezőjévé tették annak, ami eredeti értelme szerint: a születési nemesség egy kis körévé.

Ha végigtekintünk csak e néhány jelszón, melyet e rövid óra keretében átfutottunk, azt hiszem, nem fogjuk túlzottnak találni a mondást, hogy a szavak játékpénzek, tantusok az okosoknak, igaz pénzek a bolondoknak, mindenesetre igazságot mondott másként kifejezve az éleseszű,

veszedelmes irányú angol bölcész, a mai naturalisták lelki
ősatya, Hobbes:

Vocabula enim sapientium calculi sunt, quibus compu-
tant, stultorum autem nummi, aestimati alicuius nomine
celebri, ut Aristotelis, vei Ciceronis, vei Aquinatis, aliusve
doctoris cuiuscunque humani.*

* Leviathan Cap. 4. de sermone.

